

A JORDÁN CSALÁD EMLÉKEZETE

DOI 10.35402/kek.2022.2.6

Absztrakt

A családtörténeti tanulmányban a 18. században Pestre települt polgári Jordán családra és életútjára emlékezünk. A család kiemelkedő, korának elismert tagja dr. Jordán Károly matematikus és hegymászó, akinek tudományos, ill. sportkultúrabeli törekvései meghatározták a magyar matematikai statisztika és valószínűségszámítás oktatásának alapjait, és a hazai hegymászás fejlődését egyaránt. A tudós elhivatottságot és optimizmust előtérbe helyező életfilozófiájának a család több generációján való átívelése jól nyomon követhető. A tanulmány fő kutatási eredményeként bemutatott hatgenerációs családfa egyrészt segédletként szolgál a közlésben nevesített családtagok azonosításához, másfelől szemlélteti és megjeleníti a családfakutatás általános célját, továbbá érzékelteti annak énkép-kialakításban betöltött jelentős szerepét.

Abstract

In the present study of family history, we commemorate the well-respected Jordan family, settled in Pest (Hungary) in the 18th century. A renowned member of the family was the internationally recognized mathematician and alpinist dr. Karoly Jordan whose scientific efforts and endeavours in sport culture led to both setting of the basics of mathematical statistics and probability theory in Hungarian education and development of national mountaineering, respectively. The scientist's philosophy of life, emphasizing the importance of vocation and optimism, can be identified as decisive through a couple of generations of the family. The six-generation family tree, as graphic result of the study, serves as an aid to identify the family members referred in the work, but also illustrates the general purpose of family research while anticipating the significant role of such research in identity formation.

A közelmúltban ünnepelhettük dr. Jordán Károly, korának elismert, nemzetközi hírű statisztikusának, egyben a hazai hegymászás úttörő szereplője születésének 150. évfordulóját. A tudós munkássága és élettörténete bár jól dokumentált, kevesen tudják, hogy felmenői a XIX. századi Pest legszorgosabb s egyik leggazdagabb börgyárosai voltak. Az alábbi írásban polihisztor matematikusunkra és családjára emlékezünk ezidáig nem ismert vagy közlésre nem került családtörténeti adatok bemutatása mellett.

A család első ismert őse, a cserzővarga és kordoványos József (i) Morvaországból (Olmütz) költözött Pestre, ahol 1772-ben polgárjogot szerzett (HU BFL 1772). A tímár két fia, József (ii) és Gáspár örökölte meg és vitte tovább a mesterséget. Egy 1830-as évekbeli, budapesti összeírás szerint, Jordán József (ii) tímármester özvegye gyermekeivel már a tíz legvagyonosabb kézműves- és kereskedőcsalád egyike voltak (Bácskai 2007). József (iii), Gáspár nagybátyjával ellentétben, azonban nem tudta az üzletet továbbfejleszteni, kézműves keretek között ragadt vállalkozása az 1840-es évek közepén csödközelbe is került (Budapesti Híradó 1846). Ez hozzájárulhatott ahhoz, hogy József (iii) fiúgyermekai nem folytatták a családi vállalkozást, s közülük hárman is Pozsonyba költöztek, telepedtek le és alapítottak családot. Jordán József (iii) igen népes polgári családjából Emília 1854-ben Mayer György pápai (később városlódi) kőedénygyárhoz, Jordán Eleonóra 1866-ban Porcia Lajos grófhoz ment feleségül, aki 1896-ban, a hercegi család fejének halálát követően megörökölte a Porcia család hercegi címét is (Mezőhegyi 2019).

Gáspár Károly (i) nevű fia a polgárkönyvi bejegyzése (HU BFL 1838) szerint mészárosmester volt, ami nem meglepő: a börgyártás szorosan kapcsolódott a mészárosok tevékenységéhez. Magától értetődő, hogy a tímár család néhány tagja egy helybeli és jelentős, a század elején nemesi címet is szerző mészáros famíliából, a Muzsik családból választott hitvest.¹

Az egyik első (feltehetően legelső) ferencvárosi ipari üzem a Jordán-börgyár volt a Két Nyúl (ma Lónyay) utca és a Közraktár utca között fekvő

¹ Lásd a családfát (5. kép).

1. kép: A Porcia-kastély, Jordán Eleonóra hercegné egykori rezidenciája (Spittal, Karintia).²

futballpályányi területen (Ferencz 2006). Jordán Gáspár és Alajos császári és királyi szabadalmazott bõrgyára 1843-ban került bejegyzésre (Matlekovits 1898). Gáspárról, Pest város kiérdemelt választópolgáráról, majd később községtanácsosról (Budapesti Hírlap 1858) gróf Széchenyi István is említést tett 1847-ben írt naplójában (Viszota 1939). A családi vállalkozás évtizedekig Pest egyik vezető bõrgyára volt. 1888-ban, a Budapesti Iparkamara területén lévő gyárak jegyzékében Gáspár leszármazottjait említik: Jordán Károly és fia bõrgyárát Újpesten, továbbá Jordán Viktor bõrgyárát a Lónyay utcában (Közgazdasági Értesítő 1888). A Károly-féle gyárat 1887-ben Mauthner Mihály vásárolta meg, amely az 1948-as államosítást követően Újpesti Bõrgyár néven működött tovább.²

A családban a folyamatos munka, a nagy vagyon körüli felelõsségtudat és túlzó üzleti ambíciók megviselték a gyárosokat. Alajos, mint bõrkereskedõ, 1873-ban Budapest legnagyobb adófizetõi közé tartozott (Vörös 1971). Az igencsak tehetõs üzletember magánélete már kevésbé volt sikeres: feleségét korán elvesztette, évekig magányosan élt, végül 1876-ban öngyilkos lett (Fõvárosi Lapok 1876). Alajos unokaöccse, Viktor szorgalmas üzletember, gavallér férfiú és mindenekfõlött jó családapa hírében állt. A svábhegyi villájában nyaranta gyakran fogadott nagy társaságokat. Házi hangversenyei, melyeket Gobbi Alajos – Gobbi Hilda Kossuth

díjas színmûvész nagyapja – a Nemzeti Zenede karnagya rendezett, széles körben ismertek voltak (Fõvárosi Lapok 1893). Viktor, hogy tartsa a lépést a feltörekvõ versenytársakkal, 1891-ben eladta a gyárat egy részvénytársaságnak. A vállalat elnöke Batthyány Tivadar gróf, vezérigazgatója Jordán Viktor volt (Központi Értesítő 1891). Bár a gyár nagy forgalmat csinált, mégsem hajtott annyi hasznot, amennyit Jordán kilátásba helyezett, akit végül önérzete kergetett öngyilkosságba 1893-ban. A Jordán Viktor-féle bõrgyár részvénytársaság 1896-ban Millenniumi nagy érmet nyert „Nagybani termelés, verseny- és kivitelképességért” (Bõripar 1896).

A család az 1800-as évek második felére hatalmas pesti ingatlanvagyonnal rendelkezett. Jordán József (iii) és nemes felesége 1841-ben építtetett villát a Városligeti Faszor 5-7. szám alatt (Gábor 2006). Jordán Alajos épülete az Aldunator utcában (ma Belgrád rkp. 6-8.) állt, melyet 1869-ben a Magyar Országos Gõzhajó Társaság vásárolt meg (Budapesti Közlöny 1869). Alajosnak további tulajdonát képezték a Czukor u. 9. (ma Ferenczy István u.) és Sebestyén u. 4. (az utca helyén ma a Ferenciek tere található) alatti épületek. A Mészáros utca 4. (ma Vámház körút 6.) alatti telket Jordán Gáspár és felesége az 1839-es árverésen vásárolták meg, de talán az árvíz utáni építési spekulációk, esetleg anyagi helyzetük miatt csak 1850-ben építtettek rá házat (Prusinszki 2000). Itt lakott Gáspár lányunokája,

² A fényképet készítette: Mezőhegyi Gergõ.

2. kép: Jordán Károly hirdetése az 1860-as évekből (Pesti Napló 1868).

az elmebetegsége okán fiatalon gondnokság alá került Jordán Augusztus és gyermekei, illetve az 1920-as években ifj. Jordán Viktor rendezte be háztartási, konyhafelszerelési és mezőgazdasági faáru üzletét a házban (Központi Értesítő 1921). Az épület 1949 óta műemlék, amelyet 1999–2000-ban az V. Kerületi és a Fővárosi Önkormányzat felújíttatott (Prusinszki 2000). Az Erzsébet tér 4. szám alatt lakott Gáspár fia, Károly (i), aki az Iparosok Általános Takaré- és Hitelegylettől vásárolta meg az épületet és bővítette ki egy eklektikus stílusú, négy emeletes házzá (<http://urbface.com> 2022). Az eredeti bérházat 1937-ben lebontották, helyén ma az V. Kerületi Önkormányzat épülete áll. A Váci út 109. szám mögött, a Rákospatak mentén az ún. Ördögmalom-telek szintén Károly tulajdona volt (HU BFL 1897), amely terület a váci úti börgyárak mellett volt található. A területek későbbi eladásakor többek között a neves, a magyar ipar történetének egykor kiemelkedő jelentőségű szereplőjéhez, a Láng gépgyárhoz is kerültek Jordán-ingatlanok (HU BFL 1893).

Gáspár dédunokája, Jordán Károly (iii) 1871. december 16-án született Budapesten. A később nemzetközi hírnevet szerző matematikus anyagi körülményei lehetővé tették, hogy édesapja korai halálát (1885), ill. érettségijét (1889) követően külföldön végezze egyetemi tanulmányait. 1893-ban Zürichben szerzett vegyészmérnöki oklevelet (Kenyeres 1967). A doktorátus megszerzése után mint magántanár működött a genfi egyetemen. Itt ismerte meg első feleségét, a felső-ausztriai születésű

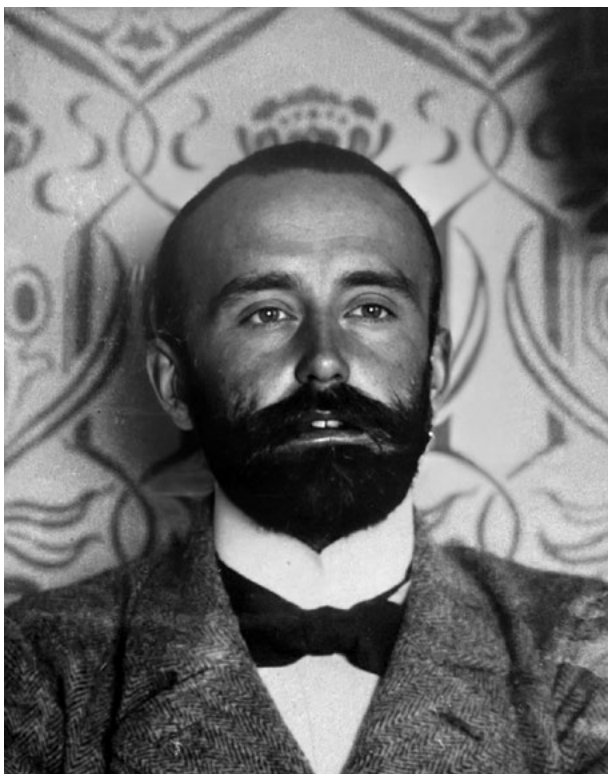
Blumauer Máriát, akivel 1896-ban kötött házasságot. Az évszázad utolsó évei rendkívül próbára teszik a fiatal tudóst. 1897-ben egyik húga, Mária, a budapesti bálók egykori ünnepezt szépsége, Bécsben öngyilkosságot követ el osztrák férje halálakor (Magyar Ujság 1897). Károly nagyapját 1898-ban veszíti el, a rá következő évben pedig felesége nem éli túl harmadik gyermekük születését. 1900-ban Károly fiatalabb húga, Gizella tudóvsz következtében egy grazi szanatóriumban hunyt el.

A családi tragédiák bizonyosan közrejátszottak abban, hogy Károly a hazaköltözés mellett dönt, melyre 1900 körül került sor. Még Genfben veszi feleségül a sevillai születésű, genfi francia családból származó Lavallée Mártát, gyermekei korábbi nevelőnőjét. Károly második házasságából származó gyermekei – akik közül hárman érték meg a felnőttkort – már Budapesten születnek. Idehaza azonban az akkori ipari felkészültségünk nyújtotta lehetőségek nem adtak módot arra, hogy Károly tudását hazai iparágakban értékesítse. 1906–1913 között a Budapesti Szeizmológiai Intézet vezetője volt (Kenyeres 1967), később mint meteorológus tevékenykedett. Biztos, ami biztos, hogy ne szakadjon el a kémiától, a Lisznyai utcai lakásán vegyészeti laboratóriumot rendezett be (Gyires 1975).

Károly hamarosan felismerte, hogy a valószínűségszámítás döntő szerepet játszik a természettudományok valamennyi ágában. Világviszonylatban az elsők között volt, akik a valószínűségszámításnak a tudomány korszerű követelményeinek megfelelő továbbfejlesztésével szisztematikusan foglalkoztak.

1926-ban jelent meg „Matematikai Statisztika” c. könyve, amely az első ilyen tárgyú magyar nyelvű munka volt (Rényi 1960). Károly évtizedeken át a valószínűségszámítás és matematikai statisztika egyedüli szakavatott képviselője volt hazánkban. A valószínűségszámítás klasszikus elmélete műveiben tetőpontját érte el, úttörője volt annak közgazdasági alkalmazásaiban. Számos külföldi tudományos társulat, többek között 1932-ben az American Statistical Association egyesület tiszteletbeli tagjává választotta (Pesti Hírlap 1932). 30 éven át (1920–1950) a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem előadója, 1940-ben megkapja az

egyetemi nyilvános rendes tanári címet (Hivatalos Közlöny 1940). A Magyar Tudományos Akadémia 1947-ben levelező tagjává választotta. Ekkor már idősebb kora ellenére is kivette részét az Akadémia munkájából, így pl. elnöke volt a Meteorológiai bizottságnak. 1956-ban, tudományos életműve elismeréseként Kossuth-díjjal tüntették ki. Születésének 100. évfordulójáról nem csak a Magyar Tudományos Akadémia emlékezett meg, de Londonban, New Yorkban, Sydneyben, Kyotóban és a párizsi Sorbonne-on is ünnepélyes keretek között idézték fel alakját és tudományos eredményeit (Székely 1984).

3. kép: dr. Jordán Károly az 1900-as évek elején.³

Jordán Károly³ nem csak művelője volt az alpinizmusnak, hanem működésének irányával, úttörő tevékenységével nem csekély befolyást gyakorolt a hazai hegymászás fejlődésére. Vérbeli hegymászó volt, aki ezen a téren is legjobbjaink és legelsőink közé tartozott. 1899 tavaszán teszi az akkor 28 éves magántanár első tátrai túráját (Kalmár 2010), mely ettől kezdve éveken át hegymászó tevékenységének állandó működési tere maradt. Első útján, amely a Lomnici-csúcsra vezetett, unokatestvérével, ifj.

Jordán Viktorral kettesben mászta meg a csúcst. Időközben második felesége lett a hegymásztársá, akivel többek között, az Omladék-völgy egyik legsebbe csúcsát, a később róla elnevezett Márta-csúcsot (2433 m) kuriózumnak számító módon, vezető nélkül, kettesben mászták meg 1899. augusztusában (Kunfalvi 1983). 1900. július 6-án a Szepesi-Ötötől indulva, többszöri próbálkozás eredményeként utat nyitott a Lomnici-csúcsra, a bejárat útvonalat azóta Jordán útnak nevezik, amely ma is egyike a Tatra legnépszerűbb mászóútjainak. Károly a csúcsok meghódítása mellett a barlangászatban is örömet

³ Jordán Kamilla (dr. Jordán Károly ükunokája) engedélyével.

4. kép: dr. Jordán Károly és családja az 1930-as évek közepén.⁴

lelte. Jelentős része volt az 1904-ben megtalált Pál-völgyi-barlang bejárásában, éveken át ő irányította a feltáró munkát (Szekely 1984). Nevét viseli a barlang egy nehéz szakasza, az ún. Jordán-fal. Részt vett a magyar barlangkutatás első tudományos szervezetének, a Barlangkutató Bizottságnak megszervezésében, melynek kezdetben alelnöke volt.

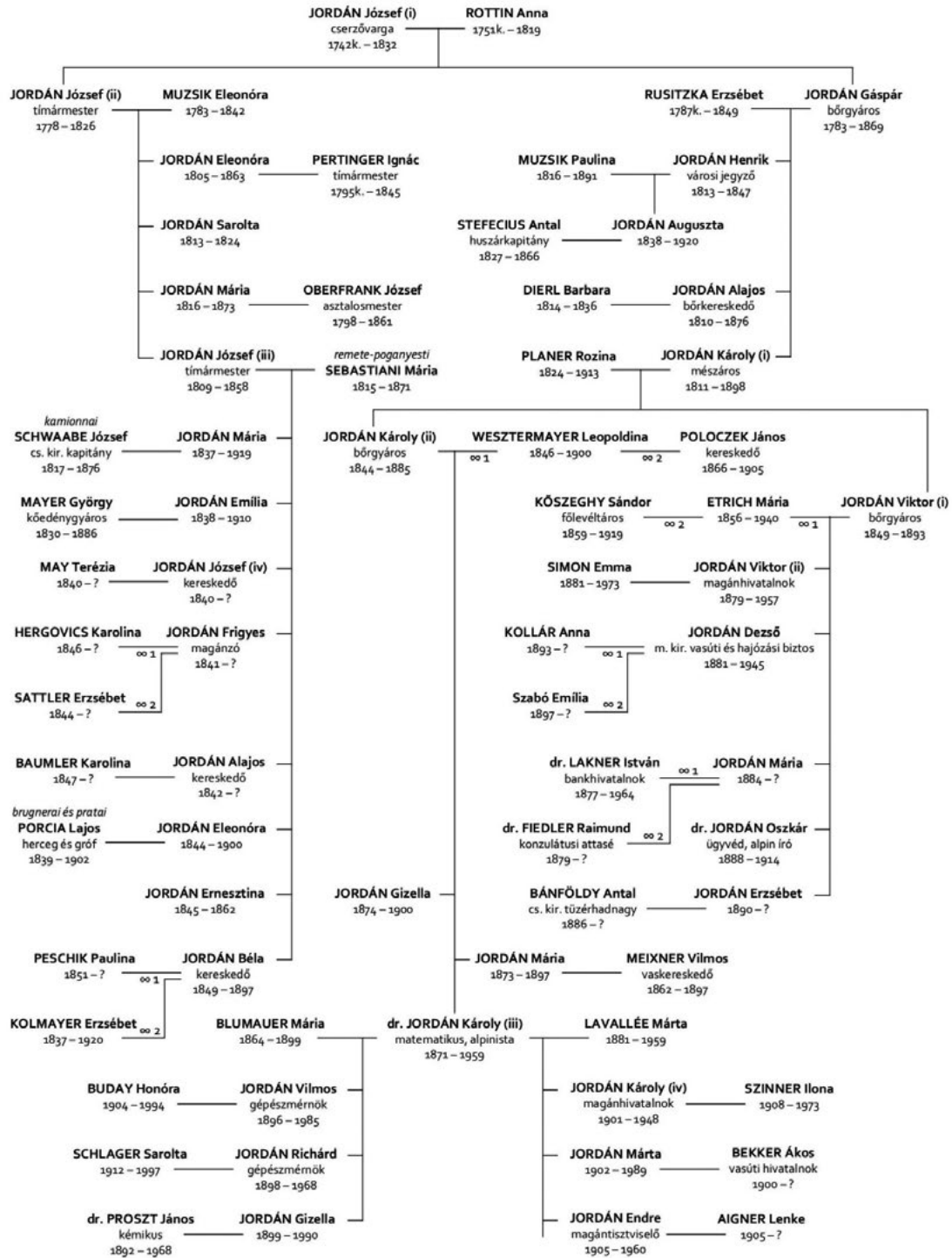
Hobbyi sporttevékenysége nem korlátozódott a szárazföldre: 1912-ben a Balatoni Yacht Club alapító tagja és első kapitánya (Ruják 2008). Több, mint tíz évig ő tartotta a balatoni hosszútávú vitorlásverseny gyorsasági rekordját. A vitorlászás szeretete közel egy évszázadra megmaradt a családban. Károly unokája, Gábor a MAHART SC szakosztályvezetője volt, többszörös magyar bajnok, a Magyar Vitorlás Szövetség örökös tiszteletbeli tagja.

A tudós és hegyász nem omlott össze, amikor a megélhetését biztosító vagyonát az államosítás során elvesztette. Jellemzően azt tartotta, hogy az ember legyen szorgalmas és elhivatott, optimista és nagyvonalú, ne féljen az újtól, ne sajnálja az anyagi javakat saját és mások szellemi értékének gyarapítására fordítani. A Jordán család jelen esszéiben bemutatott történetéből jól kivehető ezen életfilozófia a család több generációján való átívelése, melyet a XXI. században is példaértékűnek tekinthetünk.

A tanulmány kutatási eredményeként létrejött családfa nem csupán az élő leszármazottak részére teremt egy esetlegesen új támpontot az énkép-kialakításban és identitásmegőrzésben, de stimuláló szerepet játszik a témában érdeklődő olvasók, kezdő

családfakutatók leendő hobbijának, munkájának megkezdésében is, mindazonáltal az emlékezetkultúra egyfajta grafikus kifejezése. A geneológiai kutatás az egyénnek történelmet, összetartó erőt, gyökeret, emlékezettudatot ad, miközben erős (családfakutató vagy rokoni) közösséget formál, nemkülönben a közösség szintjén a magyarságtudatot, származástudatot őrzi és erősíti. A Jordán család egy-egy tagja a családi történetek és adatok egy részét kéziratokban (egyfajta családkönyvben) örököltte meg. A családkutatás manapság elérhető eszközei alkalmasak arra, hogy általuk – legalább részben – pótoljunk egy-egy rég elveszett kockát a családtörténeti kirakóban, ezidáig nem ismert vagy elfeledett rokoni kapcsolatokat azonosítsunk, és nem utolsósorban erősebb emlékezettudatot biztosítsunk leszármazottaink részére. Jordán Károly életének gyakorlatilag teljes tárgyi anyagát elvesztette ugyan egy 1956-os lövedék okozta lakástűzben, saját és családjának emlékezete tovább él, melyhez a jelen tanulmány kíván komplementer és hiánypótló adalékot nyújtani.⁴

4 Jordán Balázs (dr. Jordán Károly dédunokája) engedélyével. Balról jobbra, ülésrend szerint: Jordán Kamill, ifj. Jordán Károly, ifj. Bekker Ákos, Prosz Ervin, Bekker Ákos, Jordán Károlyné Szinner Ilona, dr. Prosz János, Jordán Richárdné Schlager Sarolta, Jordán Vilmosné Buday Honóra, Lavallée Márta, dr. Jordán Károly, Jordán Vilmos, Jordán Richárd, dr. Prosz Jánosné Jordán Gizella, Jordán Károly, Bekker Ákosné Jordán Márta, Jordán Andre, Prosz Sára, Prosz Gizella, Jordán Felícia.

5. kép: A Jordán-családfa.⁵

5 A családfán feltüntetett összes adat hiteles és ellenőrzött forrásból (egyházi és polgári anyakönyvek, gyászjelentések, levéltári iratok, újságcikkek) származik.

Felhasznált irodalom

- Bácskai Vera 2007 *Városok és polgárok Magyarországon II. – Várostörténeti tanulmányok*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest.
- Bőripar*, 3. 33:4. (1896. 11. 25.)
- Budapesti Híradó*, 337:108. (1846. 02. 15.)
- Budapesti Hírlap*, 104:2. (1858. 05. 07.)
- Budapesti Közlöny*, 79:1014. (1869. 04. 08.)
- Ferencz Zsuzsa 2006 Ferencvárosi séták: gyárak, gyárosok, forradalmárok a Két Nyúl utcában. *Ferencváros*, 16, 2:9. (február)
- Fővárosi Lapok*, 13. 107:502. (1876. 05. 10.)
- Fővárosi Lapok*, 30. 34:285. (1893. 02. 03.)
- Gábor Eszter 2006 Stadtwaldchen Allée – Városligeti fasor (1800–1873). In Bardoly István szerk. *Magyar műemlékvédelem – A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet közleményei 13.* Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 193.
- Gyires Béla 1975 Jordan Károly élete és munkássága. *Alkalmazott Matematikai Lapok*, 1. 3– 4:275-298.
- Hivatalos Közlöny*, 48. 18:365. (1940. 09. 15.)
- <http://urbface.com/budapest/a-polgarmesterihivatal--v--kerulet> (2022. 01. 14.)
- HU BFL – IV.1202.v 1. kötet, 440. folio., 1772. szeptember 26.
- HU BFL – IV.1202.v 2. kötet, 170. folio., 1838. október 6.
- HU BFL – IV.1411.b – 1893 – 00481.
- HU BFL – Budapest főváros közgyűlési jegyzőkönyvei 1897. 562. (1897. 12. 01-i közgyűlés. 1512.)
- Kalmár László 2010 Egy sokoldalú turista – Dr. Jordán Károly négyezresei. *Turista Magazin*, 117. 1:42-43.
- Kenyeres Ágnes 1967 *Magyar Életrajzi Lexikon. (1. Kötet)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Közgazdasági Értesítő*, 7. 50:3198. (1888. 12. 13.)
- Központi Értesítő*, 16. 35:683. (1891. 04. 28.)
- Központi Értesítő*, 46. 5:82. (1921. 02. 17.)
- Kunfalvi Rezső 1983 Tudós hegyászok – Magyar tudósok a hegyeken. *Természet Világa*, 114. 7:312-313.
- Matlekovits Sándor 1898 szerk. *Magyarország közigazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye 7.* 603. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest.
- Mezőhegyi Gergő 2019 Hercegek, grófok, leszámítottak. *Veszprémi Napló*, (75.) 14:12 (2019. 01. 17.)
- Pesti Hírlap*, 54. 35:6. (1932. 02. 13.)
- Pesti Napló*, 191–5495:4. (1868. 08. 20.)
- Prusinszki István 2000 Felújították a Jordán-házat. *Népszabadság*, 31. (2000. 10. 20.)
- Rényi Alfréd 1960 Jordan Károly 1871–1959. *Magyar Tudomány*, LXVII. (Új Folyam V.) 4:233-235.
- Ruják István 2008 A magyar vitorlázás legendái – Jordán Gábor. *Hajó*, 16. 153:22-24. (2008. április)
- Szeretve mind a sirig. *Magyar Ujság*, 6. 308:10. (1897. 11. 07.)
- Székely Kinga 1984 Megkésett emlékezés Jordán Károlyra. *Karszt és Barlang*, 2:93-98.
- Viszota Gyula 1939 szerk. *Gróf Széchenyi István összes munkái. 15.* 693. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- Vörös Károly 1971 Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban: adalékok Budapest társadalomtörténetéhez a dualizmus korában 2. In Tarjányi Sándor szerk. *Tanulmányok Budapest múltjából*. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest. 287.